

РОЗДІЛ 9

ЗАХИСТ ТА ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

9.1. ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота виконується студентом особисто і має бути подана до захисту у вигляді спеціально підготовленого рукопису не пізніше за термін, встановлений графіком підготовки випускних кваліфікаційних робіт. Текстовий варіант кваліфікаційної роботи повинен бути надрукованим та поданим на випускову кафедру переплетеним, у двох примірниках, один з яких – електронний, не пізніше ніж за 14 днів до захисту. Разом із науковою роботою подаються додаткові матеріали, які характеризують їхню наукову і практичну цінність: друквані статті, методичні розробки, програми тощо. Тут слід зазначити, що для захисту такого виду кваліфікаційної роботи, як магістерська дисертація, додатково подається ще й автореферат.

Але є й інша форма підготовки і подання магістерської роботи до захисту, а саме у вигляді «серії опублікованих одноосібно, або в співпраці з науковим керівником теоретичних або експериментальних матеріалів (у тому числі у фахових наукових виданнях України та інших країн), яка характеризується єдністю змісту і свідчить про можливість вирішення магістрантом конкретних наукових завдань»¹. Але у разі захисту таких комплексних робіт, автори повинні навести особисті результати, тобто показати власний внесок у загальну роботу.

Керівник кваліфікаційної роботи готує письмовий відгук, у якому коротко характеризує основні етапи проведеного дослідження, зазначаючи його актуальність, оригінальність результатів, наукове та практичне значення, рівень фаховості та самостійності студента. Керівник пропонує оцінити роботу «задовільно» чи «незадовільно». Чому ми рекомендуємо саме ці оцінки з боку керівника? Вважаємо некоректним, коли керівник кваліфікаційної роботи оцінює за чотирьохбальною шкалою дослідження свого вихованця. Це нав'язування своєї оцінки членам державної комісії – «подивіться, який я гарний керівник». Вважаємо, що оцінювання – справа державної комісії, а справа керівника підготувати якісну роботу і гарний захист.

У випадку позитивного відгуку науковий керівник підписує титульний аркуш роботи і допускає студента до кафедрального захисту. У випадку негативного відгуку керівника, кафедра має створити комісію, яка повинна розглянути роботу і дати свій висновок. До складу комісії керівник не залучається, щоб не впливати на об'єктивність рішення. Якщо комісія надає негативний відгук випускової роботи, то така робота не посилається на рецензію, а студент не допускається до захисту.

Попередній захист. Завершена випускна робота надається на випускову кафедру для попереднього захисту, на якому визначається ступінь готовності роботи та студента до офіційного захисту. Основним завданням кафедрального захисту є виявлення недоліків як у роботі, так і у підготовці студента, які потрібно усунути до офіційного захисту. Керівник представляє на кафедрі письмовий відгук.

Кваліфікаційна робота допущена до захисту, направляється завідуючим кафедрою на рецензію. До рецензування студентських робіт можуть бути залучені не лише викладачі випускової кафедри, а й викладачі інших вузів та наукових організацій. Після кафедрального захисту, якщо робота отримала позитивну оцінку, вона доопрацьовується і

¹ Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М. Основи наукових досліджень. – К.: Професіонал, 2007. – 239 с. – С. 198.

подається на кафедру. Співробітник випускової кафедри розписується в отриманні роботи і фіксує термін її здачі в спеціальному журналі. Даний варіант роботи вважається остаточним, він не підлягає доопрацюванню або заміні. Наукові роботи, які не надійшли в установленні терміни, і з якими не мали можливість ознайомитися члени екзаменаційної комісії, не можуть бути прийняті до захисту.

На підставі якості кваліфікаційної роботи та відгуку керівника, на засіданні кафедри приймається рішення про допущення роботи до захисту та передачі її на рецензування. Прийняте рішення фіксується у протоколі засідання кафедри та запису на титульному аркуші роботи. До рецензування та захисту допускають лише тих студентів, які виконали всі вимоги навчального плану та освітньо-професійної програми з напрямку підготовки «соціальна робота». Список студентів-випускників, допущених до захисту, затверджується наказом ректора університету за поданням завідуючого випускової кафедри.

Склад рецензентів затверджується на засіданні випускової кафедри. До рецензування кваліфікаційних робіт залучають лише зовнішніх рецензентів, які мають вчені ступіні та вчені звання або є провідними фахівцями у галузях соціальної роботи, яким присвячена магістерська робота. Рецензія повинна містити рекомендацію про конкретну оцінку за чотирибальною шкалою. Незадовільна оцінка рецензента не є підставою для відхилення роботи від захисту. Студент має бути ознайомлений із відгуком керівника та рецензією не пізніше, ніж за три дні до захисту.

У рецензії повинен бути наданий аналіз вмісту і основних положень роботи, що рецензується, оцінка актуальності вибраної теми, самостійності підходу до її розкриття (наявність власної точки зору автора), уміння користуватися сучасними методами і обробки інформації, ступеня обґрунтованості висновків і рекомендацій, достовірності отриманих результатів, їх новизни і практичної значущості. Разом із позитивними сторонами роботи наголошуються недоліки роботи. На закінчення рецензент дає характеристику загального рівня випускної кваліфікаційної роботи і оцінює її, після чого підписує титульний аркуш роботи. Обсяг рецензії повинен складати від однієї до трьох сторінок друкованого тексту.

До захисту допускаються лише ті кваліфікаційні роботи, які оформлені за всіма вимогами, мають відзив керівника, рецензію та пройшли кафедральний захист. Незадовільно виконанні роботи до захисту не допускаються й повертаються студенту на доопрацювання. Доопрацьовані роботи подаються повторно на кафедру разом із першим (незадовільним) варіантом роботи і рецензією на неї. Якщо кафедра, на своєму засіданні, приймає рішення не допускати студента до захисту випускної роботи, то протокол засідання кафедри із цим рішенням має бути представлений через декана факультету, на затвердження ректору університету.

Не пізніше, ніж за п'ять днів до захисту до державної комісії надходять:

- випускна робота з висновком кафедри про допуск студента до захисту;
- письмовий відгук наукового керівника;
- письмова рецензія на роботу;
- додаткові матеріали, які характеризують наукову і практичну цінність роботи:

друковані статті, документи про практичне застосування роботи, програмні продукти тощо.

Захист випускної кваліфікаційної роботи проводиться у заздалегідь встановлений час на засіданні державної екзаменаційної комісії з відповідного напрямку підготовки, але за умов участі в засіданні не менше двох третин складу ДЕК. Порядок і процедура захисту випускної кваліфікаційної роботи визначена Положенням про підсумкову державну атестацію. Крім членів екзаменаційної комісії, на захисті бажана присутність наукового керівника, рецензента випускної кваліфікаційної роботи, а також викладачів і студентів. Крім того, на захист можуть бути запрошені керівники підприємств, установ,

організацій соціальної сфери, на замовлення яких було здійснено дослідження, рецензенти кваліфікованих робіт.

Процедура захисту є відкритою, публічною і включає:

- доповідь студента про зміст роботи;
- запитання до автора як збоку членів ДЕК, так і осіб, присутніх на захисті;
- оголошення відгуку наукового керівника або його виступ;
- оголошення рецензії або виступ рецензента;
- відповіді автора кваліфікованої роботи на запитання, що надійшли;
- заключне слово студента (в разі необхідності);
- оголошення рішення комісії про оцінку роботи.

Такий порядок публічного захисту передбачає попередню підготовку до нього студента. Насамперед, дослідник готує заздалегідь вступне слово, яке за часом не повинно перевищувати 10 хвилин. Може мати довільну форму, але має містити обов'язкові елементи: обґрунтування актуальності теми дослідження, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, практична значущість проведеного дослідження, методи, які використовувались для досягнення результатів роботи, отримані результати, висновки, те, що вдалося встановити, довести, якщо є підстава –говорити про елементи наукової новизни у теоретичних положеннях та практичних рекомендаціях. Слід також відмітити, з якими труднощами довелося зіткнутися у процесі розв'язання завдань та досягнення мети кваліфікованої роботи.

За умови необхідності, наприклад, кращого сприймання присутніми змісту доповіді, можна використовувати заздалегідь підготовлені наочні засоби – плакати з таблицями, графіками, алгоритмами і т. ін.

Рішення про оцінку кваліфікованої роботи приймається на закритому засіданні ДЕК, яке проводиться одразу після виступу останнього студента і оголошується у той же день у присутності членів комісії.

Студент, який не захистив кваліфіковану роботу, допускається до захисту протягом трьох років після закінчення вищого навчального закладу.

Якщо кваліфікована робота не була вчасно захищена з поважної причини, що документально підтверджено, студенту може бути продовжений строк навчання у ВНЗ до наступного терміну дії ДЕК, але не більше одного року.

За умов одержання незадовільної оцінки, студента відраховують з університету, надаючи академічну довідку встановленого зразка. Але він має право на повторний захист магістерської роботи через рік, за визначеною процедурою. Студент, який з поважних причин не з'явився на засідання державної атестаційної комісії, вважається неатестованим і має право на повторний захист протягом трьох років після закінчення університету.

Для доповіді за результатами магістерської роботи студентів надають 10 хвилин, загальна тривалість захисту не повинна перевищувати 30-ти хвилин. У доповіді необхідно відзначити актуальність теми та новизну результатів роботи, їхню наукову та практичну цінність, розкрити особливості організації та проведення експериментального дослідження. У процесі захисту роботи, дозволено використовувати додаткові ілюстративні матеріали на плакатах, слайдах, плівках і комп'ютерних носіях.

Для доповіді за результатами кваліфікаційної роботи студентів надають 10 хвилин, загальна тривалість захисту не повинна перевищувати 30-ти хвилин. У доповіді необхідно відзначити актуальність теми та новизну результатів роботи, їхню наукову та практичну цінність, розкрити особливості організації та проведення експериментального дослідження. У процесі захисту роботи, дозволено використовувати додаткові ілюстративні матеріали на плакатах, слайдах, плівках і комп'ютерних носіях.

Кваліфікаційна робота має бути написана державною мовою, але захищати її студент може на іноземній мові. Захист дипломної (магістерської) роботи іноземною мовою дозволяється студентам, які поглиблено вивчали іноземну мову і склали іспит не нижче 91 бала (оцінка «відмінно»), успішно пройшли тестування і співбесіду іноземною мовою на кафедрі іноземних мов. Допущені до захисту іноземною мовою, додатково подають:

- список літератури;
- анотацію випускної роботи (10 сторінок друкованого тексту);
- глосарій (200-400 термінів).

Доповідь, за погодженням з головою ДЕК, може бути виголошена українською та іноземною мовами, або лише іноземною мовою. Відповіді на запитання членів комісії здійснюють мовою, якою надійшло запитання. Студенти, які успішно захистили дипломну (магістерську) роботу іноземною мовою отримують сертифікат володіння іноземною мовою встановленого зразка.

Після доповіді студента і його відповідей на запитання, оголошуються рецензії на роботу та відгук наукового керівника. Студент має дати пояснення щодо зауважень і відповісти на запитання членів державної екзаменаційної комісії. Відповіді на поставлені запитання мають бути чіткими, конкретними впевненими. Рішення про оцінку захисту бакалаврської, дипломної, магістерської роботи приймається на закритому засіданні державної екзаменаційної комісії, результат оголошується після затвердження протоколу головою ДЕК.

Випускники-дипломники та магістранти, дисертаційні дослідження яких визнано державною екзаменаційною комісією, такими що є перспективними, можуть рекомендуватися державною екзаменаційною комісією для вступу до аспірантури. Магістерські та дипломні роботи, що мають вагоме науково-практичне значення, можуть бути, за пропозицією державної екзаменаційної комісії, рекомендовані для опублікування у вигляді окремих навчальних посібників. За магістерськими роботами зберігається статус авторського права.

Секретар державної екзаменаційної комісії, після захисту здає магістерські роботи до бібліотеки (архіву), де вони реєструються і зберігаються у фонді магістерських робіт протягом 5 років.

Аналіз помилок, які було зроблено при підготовці кваліфікаційних робіт до захисту дає підстави акцентувати увагу магістрів на ті помилки, що попадають найчастіше у поле зору членів державної комісії, зокрема:

- кваліфікаційна робота не відповідає поданому змісту, або зміст не розкриває у повному обсязі тему чи її основних частин;
- сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реального вирішення проблемної ситуації, стану об'єкта;
- мета дослідження не пов'язана з проголошеною проблематикою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження;
- не розкрито у дослідженні поставлених завдань;
- робота являє собою компіляцію або плагіат, автор не виявив самостійності;
- не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, спеціальної літератури (останні 5-10 років) з теми дослідження;
- аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій із теми кваліфікаційної роботи не відбиває рівня досліджуваності проблеми (має форму анотованого списку);
- поверхово висвітлено стан науково-педагогічної практики, не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість обстежуваних, їхні характеристики тощо);
- висновки не відповідають поставленим завданням, тобто кінцевий результат не відповідає меті дослідження;

- відсутні посилання на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал;
- бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту;
- ілюстраційний матеріал (таблиці, діаграми, схеми), запозичені не з першоджерел, а з підручників, навчальних посібників, монографій або наукових статей;
- обсяг роботи не відповідають вимогам до кваліфікаційних робіт, оформлення виконано неохайно, з помилками.

Готуючи кваліфікаційну роботу до захисту, молодим науковцям та їх керівникам, слід уважно слідкувати, щоб наведених помилок та неточностей позбутися.

9.2. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Приєднання України до Болонського процесу вимагає не лише більш серйозного ставлення до проблеми якості освіти, але й врахування підходів, прийнятих у європейському освітньому просторі щодо цього питання. Як відомо, ENQA (Європейська мережа з гарантування якості у вищій освіті) запропонувала взяти за основу оцінки якості вищої освіти три групи стандартів:

- стандарти для внутрішнього гарантування якості вищого навчального закладу;
- стандарти для зовнішнього гарантування якості вищого навчального закладу;
- європейські стандарти для зовнішніх агентств із гарантування якості [14].

У контексті проблеми, що розглядається, ми акцентуємо увагу на першій групі стандартів, спрямованій на відпрацювання навчальним закладом чіткої внутрішньої політики та відповідних методик щодо досягнення задекларованих якісних показників. Формування національної системи контролю якості кваліфікаційних студентських робіт не може не враховувати критеріїв та методів оцінювання відповідно до вимог ENQA. На нашу думку, для досягнення цієї мети слід не лише розробити прозорі, зрозумілі студентам і викладачам критерії та норми оцінювання, але й впровадити таку стратегію, яка б стимулювала безперервне покращання якості кваліфікаційних робіт.

Оскільки кваліфікаційна робота являє собою, насамперед, навчально-наукове дослідження, що в концентрованому вигляді відображає результативність багаторічного процесу навчальної та наукової праці студента, її результати є підставою для встановлення відповідності між означеними вимогами та наявним рівнем знань, умінь та навичок фахівця в галузі майбутньої професійної діяльності. Отже, можна стверджувати, що вона є важливим етапом перевірки та оцінки якості підготовки майбутнього соціального працівника. Відповідно до вимог освітнього стандарту зі спеціальності 7.040202 «Соціальна робота», кваліфікаційна робота являє собою закінчену розробку, в якій аналізуються актуальні проблеми соціальної сфери та розкриваються зміст і технології їх розв'язання не лише у теоретичному, але і в практичному плані, на місцевому, регіональному та державному рівнях [10]. Саме тому вимоги до кваліфікаційної роботи є високими і збігаються з вимогами, визначеними освітньо-кваліфікаційними характеристиками бакалавра, спеціаліста та магістра соціальної роботи. Така робота повинна засвідчувати готовність майбутнього спеціаліста до розв'язання теоретичних та практичних завдань фаху. Своєю кваліфікаційною роботою на кожному освітньому рівні студент має засвідчити:

- ґрунтовні теоретичні знання з обраної тематики та проблемне викладення теоретичного матеріалу;
- вміння вивчати та узагальнювати літературні джерела, матеріали установ та організацій соціальної сфери;
- спроможність вирішувати практичні завдання, робити висновки, надавати пропозиції;
- навички підготовки, організації та проведення соціологічного дослідження;
- вміння використовувати методи оцінки соціальної інформації.

Метою підготовки кваліфікаційної роботи є систематизація та поглиблення набутих знань з обраної спеціальності, їх застосування під час вирішення конкретних завдань, набуття навичок самостійної дослідницької діяльності, а також оволодіння методикою дослідження, узагальнення та логічного викладення матеріалу. Загальні вимоги до кваліфікаційної роботи полягають у наявності цільової спрямованості, чіткості побудови, логічної послідовності викладу матеріалу, глибини дослідження, повноти висвітлення питання, переконливості аргументацій, стислості та точності формулювань, конкретності викладення результатів роботи, доведеності висновків та обґрунтованості рекомендацій, грамотного оформлення тощо.

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 7.040202 «Соціальна робота» носить емпірично-дослідний характер, тобто передбачає вивчення практичного досвіду роботи конкретних установ, організацій, думок фахівців, науковців, оцінки якості соціальних послуг клієнтами соціальних служб, які потрапляють у поле дослідження. Результатом її виконання має бути засвоєння знань, придбання вмін та формування навичок, що дозволяють майбутньому соціальному працівникові здійснювати аналітико-дослідницьку діяльність: аналіз та прогнозування, розробку соціальних проектів, програм, технологій тощо.

Оскільки бакалаврська, дипломна, магістерська роботи носять комплексний науково-навчальний характер, підхід до їх оцінки є багатоаспектним. Оцінюванню підлягають як сам зміст роботи, так і її оформлення та представлення під час захисту, що розкриває вміння ерудовано репрезентувати опрацьований матеріал та аргументовано доводити кожне положення. Враховується також виявлена самостійність суджень автора, вміння здійснювати широкомасштабний пошук джерел, що висвітлюють тему роботи, працювати з навчальною та науковою літературою тощо. Як основні критерії для оцінювання кваліфікаційної роботи виступають вимоги до фахівця, що визначаються його освітньо-кваліфікаційною характеристикою, а саме здатність студента:

- визначати проблему в умовах, що склалися;
- вміння переводити соціальну проблему на рівень завдань;
- визначати найбільш ефективні засоби вирішення соціальної проблеми;
- здійснювати вибір і реалізацію продуктивних технологій;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- використовувати діагностичний інструментарій, адекватний задачам дослідження і особливостям об'єкта дослідження;
- впливати на об'єкт з метою досягнення бажаного результату, виявляти можливості продуктивної діяльності;
- організовувати соціальну роботу і особисто брати участь у проведенні запропонованих заходів;
- методично правильно проводити анкетування, соціальні опитування;
- поєднувати теоретичний аналіз соціальних проблем із рекомендаціями щодо оптимальних шляхів їх розв'язання.

Запропонована нами система оцінювання ґрунтується на 100-бальній шкалі, яка, на нашу думку, надає досить широкі можливості для визначення рівня підготовки кваліфікаційної роботи. За цією шкалою визначено такі рівні: «високий» (91-100 балів), «середній» (76-90 балів), «достатній» (61-75 балів), «низький» (менш ніж 61 бал). Виходячи з наведеної шкали, а також з того факту, що на захисті студент може набрати максимально 40 балів, ми бачимо, що до захисту можуть бути допущені лише ті роботи, які на кафедральному допуску набрали не менше 21 бала.

На нашу думку, весь процес оцінювання має охоплювати п'ять основних позицій, які відображають процес підготовки і захисту кваліфікаційної роботи: вступ та висновки, теоретична та емпірична частини, оформлення роботи та безпосередньо процедура

захисту. Причому за кожною позицією була встановлена максимальна кількість балів, яку студент може набрати в процесі підготовки та безпосереднього захисту роботи (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

Сумарне оцінювання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Складові, що підлягають оцінюванню	Сума у балах		
		Попереднє оцінювання членами ДЕК	Під час захисту	
1	Вступ. Висновки	20		
2	Теоретична частина	10		
3	Емпірична частина	20		
4	Оформлення роботи	10		
5	Захист роботи		40	
6	Разом	60	40	100
7	Загальна максимальна оцінка			100

У процесі написання кваліфікаційної роботи викладач здійснює функцію управління пізнавальною діяльністю студента через контроль і оцінювання. Таким чином, контроль – це спосіб виявлення й оцінювання спільної діяльності студента і викладача. Психолог С.Л. Рубінштейн, досліджуючи діяльність людини, писав: «Психологічно значною мірою саме за допомогою оцінки здійснюється соціальний вплив на діяльність особистості. Тому особливо важливо правильно організувати її на практиці та розкрити її тонкий і лабільний механізм в теорії» [12, с. 43].

Для того, щоб контроль написання кваліфікаційної роботи був об'єктивним і дійовим, необхідно чітко визначити норми, які вказуватимуть умови успішного написання та захисту наукової роботи. «Операційною формою контролю є перевірка – порівняння, співвідношення досягнутих результатів із заданими нормами» [9, с. 416]. Саме порівняння відношення досягнутого до заданих норм називається процесом оцінювання. Результатом цього процесу є оцінка, яка фіксується у певній системі вимірювання.

Норма оцінювання – це ключовий момент контролю кваліфікаційної роботи. «Норми – це опис умов, на які має спиратися педагог, виставляючи студентові оцінку» [7, с. 241]. Виходячи з цього, ми основний аспект спрямовували на опрацювання саме норм оцінювання кваліфікаційної роботи.

Ми вважаємо, що важливою умовою ефективного контролю є об'єктивність і коректність норм оцінювання. Відпрацювання таких норм є непростою і довготривалою справою. Адже норма оцінювання не може бути ні заниженою, ні завищеною. Занижена норма породжує серед студентів несерйозне ставлення до написання кваліфікаційної роботи (навіщо вивчати матеріали, проводити досліди, коли можна за тиждень щось назбирати і захиститися). Завищена норма також негативно впливає на працездатність студентів, виникає невпевненість у своїх силах, з'являється байдужість, що в кінцевому рахунку призводить до негативного результату. Отже, створюючи систему оцінювання, ми маємо знайти збалансовану норму оцінювання кваліфікаційної роботи. Крім того, ця норма не може обмежувати творчі можливості студента. Що маєє на увазі? Часто можна почути: у кваліфікованих роботах не можна впроваджувати формувальний експеримент, бо за той час, коли пишеться кваліфікаційна робота, не можна провести повноцінний формувальний експеримент. Дійсно, якщо студент працює над темою рік чи півроку, то складно говорити про забезпечення будь-якої якості (особливо в психолого-педагогічному сенсі), але є студенти, які починають розробляти наукову тему з моменту обрання теми курсової роботи, продовжуючи її на рівні бакалаврської та магістерської робіт. Безумовно, в таких роботах можливий формувальний експеримент. Практика написання кваліфікаційних робіт багатьох університетів свідчить, що на тих кафедрах, де наукова робота організована на достатньому рівні, формувальний експеримент не лише можливий, а й необхідний. Саме його наявність вказує на

зростання наукового потенціалу студента. До того ж обов'язковою умовою участі у переважній більшості всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт є наявність у представленій роботі експериментальної частини. Як бачимо, норми оцінювання – це важливий елемент, який має дати відповідь на основне питання: як не обмежити розвиток творчих можливостей майбутніх науковців і разом з тим знайти ту межу, за якою починається несерйозне ставлення до поставлених норм та неробство.

Відповідальність за об'єктивність і посиленість норм несе випускова кафедра. Викладачі кафедри мають відстежувати й корегувати відповідність між вимогами норм написання кваліфікаційної роботи і умовами та можливостями їх досягнення. Якщо змінюються умови, то необхідно вносити зміни і в норми. Наприклад, кафедра була обмежена висококваліфікованими викладачами, що не давало можливості якісно організувати поступове систематичне написання роботи, надавати сучасні консультації випускникам – отже, така ситуація вимагає відповідної корекції норм оцінювання. З часом на кафедрі з'явилися висококваліфіковані науковці, здатні організувати наукову роботу студентів на високому рівні, це, безумовно, має відобразитися на нормах оцінювання у плані підвищення їх якісних показників.

Незважаючи на постійне вдосконалення нормативно-правової, науково-методичної бази діяльності ВНЗ України, відображення її у численних наукових та навчальних виданнях, розробку освітніх галузевих стандартів, у педагогічній роботі з оцінювання якості засвоєних студентом знань, набутих умінь та сформованих навичок часто спостерігаються елементи суб'єктивізму. Загальновідомо, що оцінювання рівня знань студентів значною мірою залежить від психологічних особливостей викладача. Одна й та ж кваліфікаційна робота студента різними викладачами оцінюється по-різному. Причиною цього явища та обґрунтування висловлених оцінок є надання пріоритету різним об'єктам контролю: одні акцентують увагу на теоретичному обґрунтуванні проблеми; другі – на досконалості проведення експерименту, треті – на оформленні, четверті – на якості виступу під час захисту та відповіді на запитання та ін. Про наявність необ'єктивного підходу до оцінки якості знань студентів із боку окремих викладачів свідчать і результати досліджень, проведених на рівні як Міністерства освіти і науки України, так і окремих вузів. Вони вказують на те, що відхилення в оцінці результатів пізнавальної діяльності студентів іноді досягають великих значень. Так, 276 викладачів різних вузів одну й ту саму студентську роботу оцінили таким чином: 31 % – поставили оцінку «незадовільно», 65 % – «задовільно», 4 % – «добре» [6, 8]. Цей приклад свідчить, наскільки великий діапазон суб'єктивності може мати місце при оцінці знань студентів, якщо ці оцінки ставляться лише на основі індивідуальних «нефіксованих» критеріїв, якими користуються викладачі вузів. На жаль, останнім часом подібні явища зустрічаються у практиці роботи вузів доволі часто, що і спонукало нас звернути увагу на розробку норм оцінювання студентських кваліфікаційних робіт. На нашу думку, об'єктом оцінювання мають бути як захист роботи, так і її структурні компоненти та оформлення.

Ефективний контроль успішності навчання студентів передбачає не лише виявлення їх знань, вмінь та навичок, але й об'єктивне оцінювання, тобто вираження якості результатів навчально-пізнавальної діяльності у кількісних показниках. Оцінка передбачає співставлення того, що студент засвоїв, із тим, що він повинен засвоїти, відповідно до вимог навчальної програми. Отже, основними складовими оцінки мають бути не лише встановлення фактичного рівня знань студента, але й співвідношення виявленого знання із задекларованими еталонами, тобто нормами. За допомогою оцінювання є можливість з'ясувати причини, які заважають студентові у написанні роботи та дозволяють знайти засоби усунення цих перешкод. Тому оцінка за кваліфіковану роботу має охоплювати працю студента за певний період і включати оцінювання кількох видів

праці: робота з літературою, першоджерелами, проведення спостережень, експериментальної роботи, оформлення кваліфікаційної роботи, доповідь, відповідь на запитання та ін. Виходячи з вищевикладеного розуміння процесу аналізу наукової діяльності випускників, наводимо у вигляді таблиці, за якою, на нашу думку, доцільно проводити оцінювання студентських наукових робіт.

З метою досягнення якомога вищого рівня об'єктивності в межах кожної з наведених у табл. 1 основних показників, що ідентифікують вимоги до кваліфікаційної роботи та підлягають безпосередньому оцінюванню, нами було розроблено норми оцінювання кваліфікаційної роботи за кожною з наведених вище позицій, тобто кожна з п'яти позицій конкретизується, нормується і забезпечується певною кількістю балів. Крім того, в межах кожної складової частини системи оцінювання (табл. 1), бали розподілялися відповідно до кількості елементів (позицій) оцінювання (табл. 2). Наприклад, якість підготовки теоретичної частини наукової роботи оцінюється максимальною оцінкою у 10 балів. Оскільки кількість елементів, що підлягають оцінюванню у цій частині, складає 5, кожен із них може бути максимально оцінений у 2 бали. З метою більшого усвідомлення взаємодії норм оцінювання та етапності безпосереднього оцінювання кваліфікаційної роботи наводимо таблицю оцінювання кваліфікаційних робіт (табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Оцінювання кваліфікаційних робіт

№ з/п	Елементи, що оцінюються	Норми оцінювання	Оцінка в балах
1. Вступ. Висновки			
1.1	Актуальність проблеми	Обґрунтування важливості дослідження для розвитку відповідного напрямку соціальної сфери, соціальної роботи, зв'язок роботи із завданнями в галузі соціальної політики та соціальної роботи. Розуміння проблемної ситуації, тобто протиріч, що являє собою сутність досліджуваної проблеми, співвідношення між відомим та невідомим, наявним та необхідним, того, що потребує розв'язання та спрямовує науковий пошук на отримання нових знань про предмет дослідження	0-2
1.2	Мета дослідження	Бачення автором кінцевого результату дослідження та вміння формулювати його лаконічним виразом, містка відповідь на запитання: «Навіщо проводиться дослідження?»	0-2
1.3	Завдання дослідження	Уміння переводити соціальну проблему, що досліджується, на рівень завдань. Повнота та достатність сформульованих завдань для досягнення мети дослідження	0-2
1.4	Об'єкт та предмет дослідження	Уміння вирізняти у соціальному явищі ціль (об'єкт) та його частину (предмет), що створюють проблемну ситуацію, встановлювати зв'язок між ними. Об'єкт є носієм проблемної ситуації, а предмет являє собою ті характеристики об'єкта, які потрібно дослідити, щоб реалізувати завдання дослідження	0-2
1.5	Гіпотеза дослідження	Уміння формулювати наукові припущення щодо властивостей, структури об'єкта, характеру зв'язків між явищами, що вивчаються, чинників, що детермінують ці зв'язки, передбачення автором кваліфікаційної роботи причинно-наслідкових зв'язків між елементами проблемної ситуації	0-2
1.6	Теоретична та практична значимість дослідження	Розуміння автором роботи відмінності отриманих результатів від відомих раніше, усвідомлення ним ступеня можливості практичного використання результатів дослідження	0-2
1.7	Апробація результатів дослідження	Перелік конференцій, засідань круглих столів, студій, на яких оприлюднено результати дослідження, а також публікацій із теми дослідження	0-2

Продовження таблиці 9.2

1.8	Висновки дослідження	Уміння підбивати підсумки проведеної роботи. Обґрунтованість висновків, усвідомлення автором ступеня розв'язання поставлених завдань. Логічність побудови та чіткість викладу тексту висновків	0-2
1.9	Наявність власних пропозицій і рекомендацій	Бачення та обґрунтування студентом основних шляхів, умов, засобів розв'язання досліджуваної проблеми, самостійність рекомендацій, уміння усвідомлено приймати позиції відомих науковців та практиків	0-2
1.10	Самостійність суджень автора роботи	Уміння формулювати та обґрунтовувати власну позицію щодо оцінки стану об'єкта і перспектив його розвитку	0-2
	Разом		20
2. Теоретична частина			
2.1	Структура роботи	Правильність та логічність структури роботи, що забезпечує повноту розкриття теми та ступінь реалізації завдань дослідження	0-2
2.2	Ступінь наукової розробленості проблеми (для дипломної роботи); джерельна база та методологічні засади дослідження (для магістерської роботи)	Уміння здійснювати критичний аналіз основних джерел, що розкривають тему дослідження, їх систематизацію, визначення їх місця у колі наявних джерел, виявлення аспектів проблеми, що не знайшли достатнього і необхідного висвітлення в науковій та навчальній літературі, акцент на дискусійних, невирішених, недосліджених аспектах проблеми. Уміння окреслювати основні етапи розвитку наукової думки з проблеми дослідження, визначати ті питання, що потребують подальшого висвітлення, визначати власний вклад у розв'язання означеної проблеми, обґрунтовувати доцільність і необхідність проведення подальших досліджень у даному напрямі	0-2
2.3	Історико-теоретичний аналіз явища	Уміння здійснювати історико-теоретичний, теоретико-правовий аналіз досліджуваного явища, представляти результати такого аналізу, як бази для подальшого наукового пошуку	0-2
2.4	Висвітлення інноваційного практичного досвіду	Уміння здійснювати аналіз якості практичного розв'язання проблем, схожих із досліджуваною проблемою, оцінювати рівень реалізації окреслених у них завдань та узагальнювати інноваційний досвід, накопичений у практичній соціальній роботі	0-2
2.5	Характер викладу матеріалу	Наявність у роботі послідовності розвитку думки, смислової закінченості, змістовної цілісності, логічності, об'єктивності, лаконічності викладу тексту. Уміння аргументовано викладати зміст і результати дослідження, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології	0-2
	Разом		10
3. Емпірична частина			
3.1	Методи та методика дослідження	Уміння обирати методи дослідження, адекватні поставленим завданням та предмету дослідження, розробляти методику дослідження	0-5
3.2	Організація емпіричного дослідження	Уміння застосовувати технологію збору даних про предмет дослідження, розробляти інструментарій для вирішення завдань дослідження, розробляти систему емпіричних індикаторів, будувати вибірку сукупність, обробляти отриману інформацію, в тому числі за допомогою методів математичної статистики, інтерпретувати та узагальнювати результати дослідження	0-5
3.3	Технологія емпіричного дослідження	Уміння розробляти інструментарій дослідження (анкети, схеми інтерв'ю, бесіди, бланки спостереження, бланки аналізу документів і т. д.), здійснювати його апробацію та грамотно використовувати у процесі дослідження	0-5

Продовження таблиці 9.2

3.4	Проведення експерименту	Розробляти програму експерименту відповідно до його виду (соціологічний, психолого-педагогічний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціальний), реалізувати основні завдання експерименту та перевіряти висунуті гіпотези, проводити діагностуючий та формувальний експерименти	0-5
	Разом		20
4. Оформлення роботи			
4.1	Обсяг роботи	Загальний обсяг кваліфікаційних робіт: бакалаврської – до 60 с., дипломної – до 80 с., магістерської – до 100 с. основного тексту (зі списком літератури). Додатки не входять до загального обсягу роботи	0-1
4.2	Композиційна будова роботи	Наявність усіх структурно-композиційних складових: титульного аркуша; змісту; списку скорочень (за необхідністю); вступу; основної частини, представленої розділами та підрозділами; висновків; списку використаних джерел; додатків (за необхідністю)	0-1
4.3	Рубрикація тексту	Оптимальність розподілу тексту на розділи, підрозділи, пункти, абзаци	0-1
4.4	Бібліографічний опис видань	Дотримання вимог ГОСТ 7.1-84 СИБИД. Бібліографічний опис документа. Загальні вимоги та правила складення	0-1
4.5	Ступінь літературної грамотності	Відсутність орфографічних, стилістичних та інших помилок у тексті роботи	0-1
4.6	Система посилань	Правильність оформлення посилань: використання квадратних дужок, позначення порядкового номера видання у списку використаних джерел та відповідних сторінок або перелік ряду порядкових номерів джерел, на які посилається автор роботи. Місце крапки в реченнях, що містять посилання	0-1
4.7	Нумерація сторінок, розділів, підрозділів	Правильність нумерації сторінок, розділів, підрозділів, пунктів відповідно до ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення	0-1
4.8	Додатки	Доцільність матеріалів, що містяться у додатках, їх змістовність, правильність оформлення (позначення великими літерами абетки, окрім Г, Є, З, І, Ї, О, Ч, Ї)	0-1
4.9	Технічне оформлення	Папір формату А4, береги: верхнє, нижнє, лівє – не < 20 мм, правє – не < 10 мм, кєгль – 14, гарнітура – Times New Roman, полуторний міжрядковий інтервал, не > двох виправлень на сторінці, заголовки структурних частин: зміст, перелік умовних скорочень, вступ, розділ, висновки, додатки, список використаних джерел друкують великими літерами симетрично до набору, кожна структурна частина починається з нової сторінки, правильність оформлення ілюстрацій, таблиць, формул. Наявність електронного варіанта тексту роботи на 1 гнучкому магнітному диску розміром 3,5 дюйма	0-1
4.10	Загальний естетичний вигляд роботи та наявність анотації	Рукопис дипломної роботи має мати тверде переплетення, титульний аркуш – усі необхідні відомості, підчищення та виправлення не мають псувати загального естетичного вигляду сторінки. Уміння стисло і повно викласти основний зміст дипломної роботи (обсяг – 0,5 сторінки друк. арк. формату А4)	0-1
	Разом		10

5. Захист дипломної роботи			
5.1	Готовність роботи до захисту	<p>Наявність відзиву наукового керівника, в якому зазначені рівень підготовки спеціаліста до виконання професійних обов'язків, ступінь самостійності у виконанні кваліфікаційної роботи, новизна поставлених завдань та оригінальність їх вирішення, логічність структури роботи, вміння використовувати літературу, ступінь оволодіння методами дослідження, повнота та якість розробки теми, логічність, послідовність, аргументованість викладу основного тексту, висновок про те, якою мірою робота відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт у вузі</p> <p>Наявність зовнішньої рецензії, в якій оцінюються актуальність проблеми, що досліджується, вміння застосовувати теоретичні знання для вирішення конкретних практичних завдань, можливість практичного застосування роботи або окремих її частин у діяльності установ соціальної сфери, наявність власних пропозицій і рекомендацій автора, їх новизна, практична цінність, достовірність результатів і обґрунтованість висновків, недоліки роботи</p> <p>Наявність резолюції завідувача випускової кафедри про допуск роботи до захисту.</p> <p>За умови відсутності одного з перелічених документів (відзиву наукового керівника, зовнішньої рецензії, резолюції завідувача випускової кафедри про допуск до захисту), робота не допускається до захисту</p>	0-5
5.2	Побудова вступної доповіді («захисного слова») щодо змісту та основних результатів дипломної роботи	<p>Уміння логічно й аргументовано представляти результати дипломної роботи у Державній екзаменаційній комісії. Вступне слово має містити такі обов'язкові елементи: обґрунтування актуальності теми дослідження, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, практична значущість проведеного дослідження, методи, які використовувались для досягнення результатів роботи, отримані результати, висновки, те, що вдалося встановити, довести, якщо є підстава – говорити про елементи наукової новизни у теоретичних положеннях та практичних рекомендаціях. Слід також відмітити, з якими труднощами довелося зіткнутися у процесі розв'язання завдань та досягнення мети кваліфікаційної роботи. В разі необхідності використовувати комп'ютерну техніку, заздалегідь підготовлені наочні засоби – плакати з таблицями, графіками, алгоритмами і та ін.</p>	0-5
5.3	Володіння науковим апаратом та матеріалом дослідження	<p>Розуміння сутності та змісту основних наукових категорій, уміння коректного їх застосування.</p> <p>Вільне володіння матеріалом, відсутність прив'язаності до тексту</p>	0-15
5.4	Відповіді на запитання членів ДЕК, присутніх на захисті осіб, уміння вести наукову дискусію	<p>Компетентні та вичерпні відповіді на запитання. Студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження, що мають місце у відзиві та рецензії, а також у виступах присутніх на захисті.</p> <p>Здатність обґрунтовувати власну наукову позицію, логічно й аргументовано будувати відповіді з дискусійних питань</p>	0-15
	Разом		40

На нашу думку, використання наведеної системи оцінювання кваліфікаційних робіт може бути надійним інструментом вимірювання їх якості членами Державної екзаменаційної комісії, слугувати знаряддям самоконтролю для їх авторів під час підготовки та бути орієнтиром у визначенні рівня кондиційності для наукового керівника на предмет можливості їх представлення до захисту у ДЕК.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягають відмінності в захисті кандидатської та магістерської дисертацій?
2. В який термін готова кваліфікаційна робота має бути подана на випускову кафедру?
3. Які існують альтернативні форми підготовки й подання магістерської роботи до захисту?
4. За якою шкалою оцінюється випускова робота науковим керівником?
5. За якою шкалою оцінюється випускова робота державною екзаменаційною комісією?
6. Якою є процедура захисту випускової кваліфікаційної роботи?
7. Які додаткові матеріали, що подаються разом із науковою роботою до державної комісії, здатні характеризували їх наукову і практичну цінність?
8. Які основні критерії оцінювання кваліфікаційної роботи?
9. На якій шкалі оцінювання ґрунтується подана система оцінювання? Які за цією шкалою існують рівні оцінювання?
10. Які позиції має охоплювати процес оцінювання кваліфікаційної роботи?
11. Розкрийте місце і значення норм оцінювання у процесі контролю написання кваліфікаційної роботи.
12. Як Ви розумієте збалансована норма оцінювання кваліфікаційної роботи?
13. Доведіть доцільність створення системи оцінювання кваліфікаційної роботи.
14. Розкрийте особливості оцінювання рубрик «Вступ» і «Висновки».
15. Розкрийте особливості оцінювання рубрик «Теоретична частина».
16. Розкрийте особливості оцінювання рубрик «Емпірична частина».
17. Розкрийте особливості оцінювання рубрик «Оформлення роботи».

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ДИКТАНТ

1. Текстовий варіант кваліфікаційної роботи повинен бути надрукованим та поданим на випускову кафедру не пізніше ніж за ... днів до захисту.
2. Письмовий відгук на кваліфікаційну роботу готує ...
3. Після захисту, магістерські роботи зберігаються в бібліотеці протягом ...
4. Допущені до захисту іноземною мовою студенти, додатково подають: ...
5. Для захисту такого виду кваліфікаційної роботи, як магістерська дисертація додатково подається ...
6. Студент, який не захистив кваліфіковану роботу, допускається до захисту протягом ... років після закінчення вищого навчального закладу.
7. Контроль – це ...
8. Оцінювання – це ...
9. Норми – це ...

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Надрукований та переплетений текстовий варіант кваліфікаційної роботи повинен бути поданим на випускову кафедру, для захисту перед державною комісією, у термін не пізніше ніж:

- а) за 5 днів до захисту;
- б) за 10 днів до захисту;
- в) за 14 днів до захисту;
- г) за 3 дні до захисту.

2. Список студентів-випускників, допущених до захисту, затверджується наказом:

- а) ректора;
- б) проректора з навчальної роботи;
- в) завідуючого випускової кафедри;
- г) усі відповіді вірні.

3. Рішення про допущення роботи до захисту та передачі її на рецензування приймається:

- а) засіданням випускової кафедри;
- б) засіданням факультету;
- в) засіданням методичної ради факультету;
- г) усі відповіді вірні.

4. Якщо кваліфікована робота не була вчасно захищена з поважної причини:

- а) студент допускається до захисту протягом одного року після закінчення вищого навчального закладу;
- б) студент допускається до захисту протягом трьох років після закінчення вищого навчального закладу;
- в) студент допускається до захисту протягом п'яти років після закінчення вищого навчального закладу;
- г) студенту може бути продовжений строк навчання у ВНЗ до наступного терміну дії ДЕК, але не більше одного року.

5. Кваліфікаційні роботи зберігаються у фонді бібліотеки протягом:

- а) 3 років;
- б) 5 років;
- в) 7 років;
- г) термін залежить від виду роботи (бакалаврська, дипломна, магістерська).

6. Загальна тривалість захисту не повинна перевищувати:

- а) 10 хвилин;
- б) 20 хвилин;
- в) 30 хвилин;
- г) 40 хвилин.

7. Список студентів-випускників, допущених до захисту подає на затвердження:

- а) проректор з навчальної роботи;
- б) декан факультету;
- в) завідуючий випускової кафедри;
- г) усі відповіді вірні.

8. Склад рецензентів випускової роботи затверджується:

- а) засіданням випускової кафедри;
- б) засіданням ради факультету;
- в) засіданням вченої ради;
- г) усі відповіді вірні.

9. Доповідь студента на захисті має тривати не більше ніж:

- а) 5 хвилин;
- б) 10 хвилин;
- в) 15 хвилин;
- г) 20 хвилин.

10. Студент, який не захистив кваліфіковану роботу, допускається до захисту після закінчення вищого навчального закладу протягом:

- а) трьох років;
- б) двох років;

- в) одного року;
- г) усі відповіді вірні.

11. Що підлягає оцінюванню під час захисту кваліфікаційної роботи?

- а) зміст кваліфікаційної роботи;
- б) оформлення кваліфікаційної роботи;
- в) представлення під час захисту кваліфікаційної роботи;
- г) аргументоване доведення кожного положення кваліфікаційної роботи.

12. Що має оцінюватися в кваліфікаційній роботі під час її захисту?

- а) вступ та висновки;
- б) теоретична та емпірична частина;
- в) оформлення роботи;
- г) відповіді на запитання членів ДЕК та захист основних положень.

13. Які складові входять до контролю написання кваліфікаційної роботи?

- а) аналіз якості застосованих емпіричних методів;
- б) перевірка виконання поставлених завдань;
- в) порівняння співвідношення досягнутих результатів із заданими нормами;
- г) оцінка в певній системі вимірювання досягнутих результатів.

14. Які стандарти запропоновано ENQA взяти за основу якості вищої освіти?

- а) стандарти для внутрішнього гарантування якості вищого навчального закладу;
- б) стандарти для зовнішнього гарантування якості вищого навчального закладу;
- в) європейські стандарти для зовнішніх агентств з гарантування якості;
- г) усі відповіді вірні.

ВІДПОВІДІ ДО ЗАВДАНЬ ТЕСТУ

№ 1 – а;	№ 6 – в;	№ 11 – а, б, в, г;
№ 2 – а;	№ 7 – в;	№ 12 – а, б, в, г;
№ 3 – а;	№ 8 – а;	№ 13 – а, б, в, г;
№ 4 – г;	№ 9 – б;	№ 14 – г.
№ 5 – б;	№ 10 – а;	

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення. – К.: Вид-во стандартів, 1995. – 16 с.
2. ГОСТ 7.1-84. Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления. – Введ. 01.01.86. – М.: Изд-во стандартов, 1984. – 76 с.
3. ГОСТ 8.2-2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов: Общие требования и правила составления. – Введ. 01.07.2002. – М.: Изд-во стандартов, 2001. – 23 с.
4. Богарнікова В.М. Стимулююча функція контролю знань, умінь і навичок студентів вищої школи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Черкаси, 1999. – 21 с.
5. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 395 с.
6. Єсаулов А.О. Методологічний аспект оцінювання навчальних досягнень студентів // Наукові доповіді НАУ. – К., 2005. – № 1 / e-journals/nd/ 2005.
7. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
8. Освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця з соціальної роботи. Спеціальність 7.040202 «Соціальна робота», освітньо-кваліфікаційний рівень – «спеціаліст», кваліфікація – «Соціальний працівник» / МДГУ ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2004.

9. Положення про оцінювання знань студентів у Херсонському державному університеті. – Херсон, 2006. – 6 с.
10. Рубінштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 2. – С. 43.
11. Семиченко В., Заслуженюк В. Проблеми педагогічного оцінювання // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 3-9.
12. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area // European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2005, Helsinki.